

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

UDK: 378 (497.7)

ISSN: 1409-9187

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK

2018-2019

ФАКУЛТЕТ ЗА
ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ГОДИНА 8

VOLUME VIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK
2018 - 2019**

ГОДИНА 8

VOLUME XIII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
YEARBOOK
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

За издавачот/ For publisher
Проф.д-р Емилија Петрова Ѓоргева

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Мишко Цидров
проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Емилија Петрова Ѓоргева

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph. D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph. D.
Prof. Misko Dzidrov, PhD
Prof. Dejan Mirakovski, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgeva, PhD

Редакциски одбор

проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Снежана Мирасчиева
проф. д-р Снежана Јованова Митковска
проф. д-р Емилија Петрова Ѓоргева
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Никола Смилков
проф. д-р Виолета Николовска
проф.д-р Трајче Стојанов
проф.д-р Деспина Сивевска
проф. д-р - Ирена Китанова
проф. д-р Билјана Митевска Попевска
проф. д-р Даниела Коцева

Editorial staff

Prof. Snezana Stavreva Veselinovska, PhD
Prof. Sonja Petrovska, PhD
Prof. Snezana Mirascieva, PhD
Prof. Snezana Jovanova Mitkovska, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgeva, PhD
Prof. Blaze Kitanov, PhD
Prof. Nikola Smilkov, PhD
Prof. Violeta Nikolova, PhD
Prof. Trajce Stojanov, PhD
Prof. Despina Sivevska, PhD
Prof. Irena Kitanova, PhD
Prof. Biljana Mitevaska Popevska, PhD
Prof. Daniela Koceva, PhD

Главен и одговорен уредник /

проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска

Managing editor

Prof. Snezana Stavreva Veselinovska, PhD

Технички уредник

доц. д-р - Верица Јосимовска

Editor in chief

Docent Verica Josimovska, Ph.D.

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
Снежана Кирова
(англиски јазик)

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)
Snezana Kirova
(English)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

ISSN 1409-9187

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office
Goce Delcev University – Štip
Faculty of philology
Krstе Misirkov 10-A
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENTS

Емилија Петрова Ѓорѓева МОДЕЛОТ НА ПОЗИТИВНА ДИСЦИПЛИНА - ФРИДРИХ ЦОНС ВО СОВРЕМЕНОТО УЧИЛИШТЕ	5
Снежана Мирасчиева УЧЕБНИКОТ – НОВ ПРЕДИЗВИК НА МЕДИУМСКАТА ДИДАКТИКА	15
Маријана Димитрова, Никола Смилков, Билјана Попеска, Снежана Јованова-Митковска УЛОГАТА НА УНИВЕРЗИТЕТОТ И ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА ВОЗРАСНИ И ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ	21
вон. проф. д-р Оливер Цацков БРЕГАЛНИЧКАТА ГОЛГОТА	29
вон. проф. д-р Даниела Коцева СЕКУЛАРИЗАЦИЈАТА И САКРАЛИЗАЦИЈАТА ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО	37

Овој број од Зборникот на Факултетот за образовни науки му е посветен на проф. д-р Стеван Алексоски, по повод неговото заминување во пензија. Од името на благодарните колешки и колеги, од името на студентите, му посакуваме долги и плодни пензионерски денови. Ни беше чест што ја имавме привилегијата да соработуваме со човекот, научникот и професорот Стеван Алексоски, низ долгите години професионален растеж.

МОДЕЛОТ НА ПОЗИТИВНА ДИСЦИПЛИНА - ФРИДРИХ ЦОНС ВО СОВРЕМЕНОТО УЧИЛИШТЕ

Емилија Петрова Ѓорѓева

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
emilija.petrova@ugd.edu.mk

Апстракт. Училиштето претставува специфичен организациски систем и пред сè има за цел и задача да продуцира такви активности кои ќе доведат до високи достигнувања и резултати на учениците. Покрај пренесувањето на знаење на младата генерација, училиштето има и воспитна и социјална функција.

Целосниот училишен систем го сочинува и дисциплината на учениците, односно почитувањето на правила кои владеат во едно училиште.

Моделите на училишна дисциплина, односно моделот на позитивна дисциплина на Фридрих Цонс претставува движечки мотив во нашето истражување. Овој модел авторот го засновал на истражувањата за тоа како се однесуваат наставниците кога учениците се однесуваат лошо.

Авторот смета дека кога кај ученикот ќе постои самоконтрола и одговорност, тогаш тој ќе се однесува на начин соодветен за часот. За да може успешно да се одвива целиот процес на настава потребно е наставникот со примена на вештини да го ограничи однесувањето на учениците. Цонс, управувањето со одделението го разбира како процес во која мора да се поврзани дисциплината, наставата и мотивацијата на ученикот. Според него, дисциплината е „процес на применување на стандарди и градење на соработка, со што многу малку ќе се создаваат проблеми во наставата, а повеќе ќе се учи“. За успешно одвивање на наставниот процес потребно е ангажирање на сите сетила кај учениците, со што наставата ќе им биде интересна, учениците ќе уживаат, а со тоа и самиот наставник ќе биде задоволен.

Клучни зборови: *наставник, ученик, училиште, дисциплина*

APPLICATION OF THE MODEL OF POSITIVE DISCIPLINE IN OUR (MODERN) SCHOOLS – FRIEDRICH JONES

Emilija Petrova Gjorgjeva

Faculty of Educational sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
emilija.petrova@ugd.edu.mk

Abstract: The school is a specific organizational system and its primary aim and task is to produce that kind of activities that will lead to high achievements and positive results from the students. Beside the transfer of knowledge to the younger generation, the school has an educational and social function.

The entire school system constitutes from the discipline of students, which means respecting the rules that one school has. Models of school discipline or the model of positive discipline of Frederick Jones represents the driving motive of our research.. This model is based on the author's research on how teachers act when students behave badly.

The author believes that when the student has self-control and responsibility, then he will behave as its appropriate in class. In order to have a successful acting process, the teacher needs to use characteristic skills and with that to limit student's behavior. Jones understands the department management as a process in which discipline, tuition and motivation of the student must be connected. According to him, discipline is "a process of applying standards and building a cooperation with which there will be less problems in tuition and more learning." The successful running of the teaching process requires engaging all of the students with which the teaching will be interesting and enjoyable for students, and the teacher will be content.

Kew words: *teacher, student, school, discipline*

ВОВЕД

Училиштето претставува специфичен организациски систем. Тоа произлегува од сознанието дека воспоставувањето во функционална училишна организација со соодветно организационо дизајнирана структура, има пред сè за цел и задача да продуцира такви активности кои ќе доведат до високи достигнувања и резултати на учениците. Покрај пренесувањето на знаење на младата генерација, училиштето има и воспитна и социјална функција. Во училиштето учениците стекнуваат знаење, вештини, навикви кои понатаму ќе им помогнат да се изградат во личности.

Во македонските училишта, што денес се наречуваат демократски, моќта е сè уште централизирана, хиерархизирана и политичка. Во училиштето моќта ја има директорот, кој одлучува според одлуките на актуелната власт, а во училиницата наставникот.

Под „дисциплина“ на наставникот во училиштето се подразбираат и добро испланирани и подготвени активности, кога подготвената наставна единица го

одржува и поттикнува вниманието на учениците и ги охрабрува, тогаш постојат реални услови за воспоставување на дисциплина¹ во одделението. Програмата на тие активности мора да се темели на создавање на позитивна околина која поттикнува на учење и им помага на учениците да ги развиваат вештините кои им овозможуваат да станат одговорни личности кои умеат да управуваат со своето однесување.

За наставникот од особено значење е добро да ги познава учениците во своето одделение. За секој ученик поодделно да го знае нивото на знаења и умеања, неговиот интерес, навиките, вештините и способностите. Да ги познава нивните потреби и развојни карактеристики и пред сè, да биде заинтересиран за детето, добро да ги познава и детето и неговото семејство. Негова обврска е да направи сè за да помогне: ако има проблем со учењето да пронајде начин како да му помогне, ако детето е споро да му одреди помал обем на задачи, ако е немирно да му даде некои дополнителни задолженија кои би биле интересни.

Особено е важно наставникот да биде праведен, децата тоа многу добро знаат да го ценат. Во таков случај, кога наставникот постапува праведно, детето ќе биде спремно да ги почитува барањата и да реагира соодветно на казната или пофалбата. Познавањето на психолошките потреби на детето е од особена важност за да биде детето конструктивно и спремно да ги почитува утврдените правила на училишната дисциплина.

Успешниот наставник се познава и по тоа ште не реагира кога проблемот ќе се случи, туку многу порано.

Наставникот наместо да го свртува вниманието за направените грешки, наместо да критизира и да го омаловажува ученикот, треба да покаже разбирање дека грешките се составен дел од животот, но и дека е многу важно да осознае и да покаже спремност да ја поправи својата грешка.

Во научната литература, во светски рамки се познаваат неколку вида модели на училишна дисциплина. Меѓу најприменуваните се познати: моделот на цврста дисциплина на Ли и Марлин Кантер; модел на позитивна дисциплина на Фридрих Цонс; дисциплина без присила модел на Вилијам Гласер; модел на

¹ Според лексичкото значење дисциплината е: 1. збир на прописи и правила кои го одразуваат начинот на одржување на редот и 2. обврска за придржување кон некој ред, послушност. (Шехалић, 1997:166).

Во Педагошкиот лексикон дисциплината се одредува како „ред, цел, чие одржување подразбира исполнување на одредени барања, извршување на обврска и должност; однесување во склад со нормите и усвоените правила кои ги поставува некоја заедница, општествена група или колектив.“(Педагошки лексикон, 1996:122).

Зборот *училишна дисциплина* подразбира заеднички утврдени правила на однесување и за учениците и за наставниците и во училиштето и надвор од него. Дисциплината е неопходна за да може училиштето да функционира како заедница. Таа е еден од носечките столбови на добрата настава во современото училиште, но каква дисциплина и со какви средства се доаѓа до неа отвара големо етичко прашање (Gašič-Pavišič, S. 2005).

социјална дисциплина на Рудолф Драјкурс; модел на позитивна дисциплина на Џејн Нелсен; модел на кооперативна дисциплина на Линда Алберт; управување со работата на часот модел на јакоб Кунин; модел на оспособување за успешен наставник на Тоамс Гордон; моделот дисциплина со достоинство на Ричард Карвин и Алена Мендлер и др.

Се со цел да согледаме кои модели на училишна дисциплина се применуваат кај нас спроведовме истражување во текот на февруари-април 2011 година. Од добиените резултати табеларно ја прикажуваме основната структура на примерокот и примената на моделите на училишна дисциплина.

Табела бр.1. Основна структура на примерокот:

р. бр.	основно училиште	стратум	број на наставници	
			град	село
1.	„Ванчо Прке“	Штип	26	
2.	„Раде Кратовче“	Кочани	14	
3.	„Видео Подгорец“	Струмица	16	
4.	„Св. Кирил и Методиј“	с. Дабиле		5
5.	„Никола Карев“	с. Тркање		5
6.	„Гоце Делчев“	с. Три Чешми		5
Вкупно				71

Следната табела дава приказ за примената на моделите на училишна дисциплина во училиштата кои беа дел од нашето истражување.

Табела бр. 2. Фреквенција на моделите на училишна дисциплина

модел	град	село	вкупно	%
	f	f		
модел на цврста дисциплина	4	1	5	3,85
дисциплина без присила	22	4	26	20
кооперативна дисциплина	11	1	12	9,23
оспособување за успешен наставник	12	/	12	9,23
позитивна дисциплина	29	8	37	28,46
социјална дисциплина	7	/	7	5,38
управување со работата на часот	20	3	23	17,69
дисциплина со достоинство	8	/	8	6,15
вкупно			130	100%

Во одговорите на наставниците, вклучени во истражувањето, добивме резултат дека во нашите училишта најприменуван модел на училишна

дисциплина е моделот на позитивна дисциплина на Фридрих Цонс², односно

² Моделот на Цонс содржи четири методи: поставување на правила, примена на одговорност, примена на правилно однесување и систем на поддршка. Петтиот елемент на програмата е структурата на одделението. Како што тврди самиот автор, овој модел опфаќа постапки кои се непријателски насочени, го намалуваат стресот и се самоелеминиращки.

1.Метод на поставување на правила

Примената на невербалната комуникација од страна на наставникот има за цел да постави правила на однесување. Наставникот применувајќи невербална комуникација го поттикнува ученикот да се откаже од несоодветното однесување. Тука спаѓа примената на разни мимики, гестови, движења со главата, израз на лицето (смирен), држење на телото и др. На тој начин ученикот ќе се поттикне за работа на часот, а воопшто нема да се прекине наставата. Наставникот мора да воспостави рамнотежа применувајќи благи форми на казна, но истовремено и на наградување.

Цонс во својот модел истакнува дека како една од најголемите грешки на наставникот е кога гласно ќе го опомене ученикот и ќе го критикува пред целото одделение со што веднаш се нарушува позитивната атмосфера во одделението. Со тоа се привлекува вниманието на другите ученици, се менува текот на часот и директно се поддржува лошото однесување на ученикот. Значи примената на јазикот на телото ќе биде поефикасен за разлика од вербалната опомена. Знаејќи ги правилата како треба да се однесува ученикот, наставникот може да му укаже така што нема да им пречи на другите ученици со своето однесување. Важно во сето ова е и близината на наставникот со ученикот, односно и самото стоење до ученикот може да доведе до спречување во лошото однесување.

Во поставувањето на граници постојат конкретни чекори, како што се: веднаш да ја прекине наставата, наставникот треба да има „очи и на грбот“, да се сврти кон ученикот и со погледот да му укаже, да одите до клупата на ученикот – моќ на просторна близина, задржување на наставникот пред и позади ученикот.

2.Метод за вежбање на одговорност.

Примена на одговорност за воведување позитивна соработка во одделението. Авторот смета дека на учениците им е потребен систем за стимулирање, со кој наставникот ќе ги мотивира учениците да си ги извршуваат зададените задачи. Наставникот треба да е подготвен во секој момент да може да им помогне на учениците, да им пружи позитивна поддршка. Цонс смета дека не треба оцените, симболични признанија и други награди да се користат како стимулација за учениците, бидејќи со тоа ќе се мотивираат успешните ученици. Потребно е наградата да се дава на целото одделение, односно на сите ученици, за оние задачи кои ги сакаат и работат со посебен интерес. Со тоа учениците ќе бидат задоволни, се учат на одговорност, затоа што добиената награда е за она што го сакаат и понатаму треба да донесат правилна одлука како истата ќе ја употребат. Со тоа во одделението се развива клима на соработка меѓу учениците, затоа што позитивното однесување на секој ученик допринесува за заработување на награда. За да може наставникот да го спроведе тој систем на поттикнување потребно е тој посебно да биде оспособен за вештини и активности.

3.Метод на примена на правилно однесување.

Доколку во едно одделение постојат ученици кои често прават проблеми и не се вклучени во системот на вежбање на одговорност, потребно е наставникот со истите да работи со посебна индивидуализирана програма. Таа програма има за цел да ги охрабри учениците да престанат да се однесуваат на непосакуван начин.

4.Метод на примена за систем на поддршка.

Овој систем е предвид за учениците кои прават дисциплински проблеми и покрај многубројните мерки кои се превземени претходно, а не успеале.

Овој потпорен систем опфаќа низа казни, негативни санкции за неприфатливото однесување на ученикот. Овие негативни санкции се јавуваат со различно ниво на јачина. Наставникот треба да воспостави рамнотежа применувајќи негативни и позитивни санкции, односно со секој вид на негативна мерка (казна) потребно е да се дава и позитивна мерка (награда).

28,46% одговориле дека го применуваат овој модел. А модел кој најмалку се применува во основните училишта кои беа дел од истражувањето е моделот на цврста дисциплина.

Од спроведеното партиципативно набљудување за време на часовите во основните училишта кои беа опфатени во истражувањето, можеше да се забележи дека голем број од наставниците ја применуваат невербалната комуникација особено со оние ученици кои прават одредени проблеми за време на часот. Наставниците применуваат разни мимики и гестови се со цел да не го опоменуваат ученикот, со што може да дојде до нарушувањето на работната атмосфера. Некои од учениците прават проблеми на часот, односно на некој начин се однесуваат „недисциплинирано“ се со цел да привлечат внимание кон себе.

Од спроведеното партиципативно набљудување забележавме дека наставниците во нашите основни училишта ја користат наградата-стимулација, но само за поединец, а не за целото одделение.

По однос на примена на негативни санкции со нашето истражување утврдивме дека истите се применуваат поделено, што може да се види и од прикажаните табели.

Да се навратиме на моделот на Фридрих Џонс кој содржи три нивоа на негативни санкции.

Првото ниво е примена на мали негативни санкции (мали казни), тивка опомена од страна на наставникот или пак состанок насамо со ученикот.

Второто ниво е ниво на средни негативни санкции (казни со средна јачина). Овде наставникот го исклучува ученикот од активностите, ученикот се испраќа надвор во ходникот, задржување и разговор по завршувањето на часовите, состанок со родителите или намалување на оцените.

Третото ниво е примена на големи негативни санкции (големи казни), каде што ученикот се испраќа кај директорот на разговор или се применуваат телесни казни.³

Каква е состојбата во однос на примената на наградите и казните како средство за мотивирање/демотивирање во нашите основни училишта од страна на нашите училишта, можеме да забележиме од следната табела:

³ Jones, F. (2004b): Tools for Teaching , <http://fredjones.com/index.html>

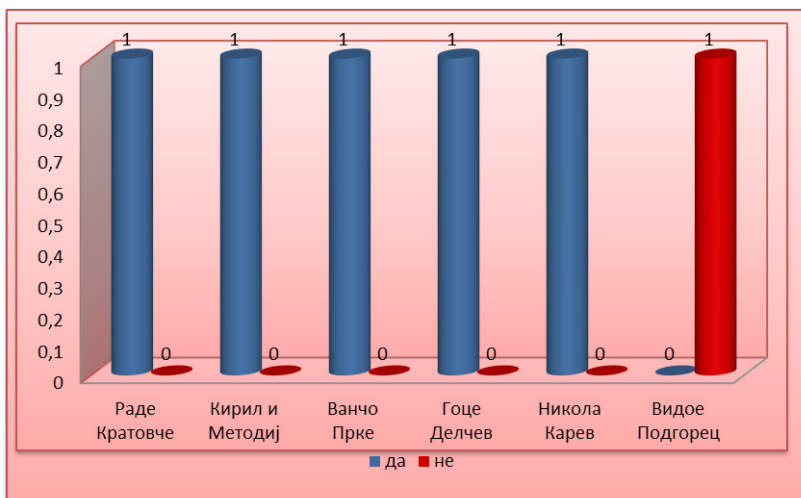
Табела бр. 5. Примена на награди и казни од страна на наставниците

стратум	да f	не f	вкупно	ранг
град	40	16	56	1
село	13	2	15	2
Вкупно:	53	18	71	
%	74,65%	25,35%	100%	

Од прикажаната табела можеме да забележиме дека наставниците кои беа дел од истражувањето, односно 53 или 74,65% од нив одговориле позитивно за примена на наградите и казните како средство за мотивирање/демотивирање на учениците; 18 од нив или 25,35% дале негативен одговор на ова прашање. Од тука можеме да констатираме дека наставниците ги применуваат наградите и казните како средства за мотивирање/демотивирање во наставата во нашите основни училишта. Според стратумот, односно и во градско и селско подрачје поголем број од наставниците ги применуваат наградите и казните.

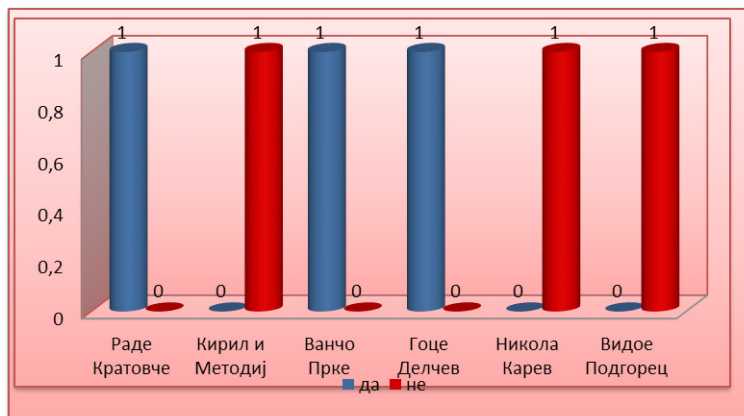
Истражувањето кое беше спроведено во училиштата опфати и дел од училишните педагози. Доколку наставникот забележи дека кај некој од учениците постои проблем а тој самиот не може да го реши бара помош од педагогот во училиштето. Колку училишниот педагог ги применува наградите и казните се со цел да му помогне на ученикот ќе согледаме од следната табела:

Табела бр. 3. Примена на награди од страна на училишниот педагог

Од прикажаната табела можеме да констатираме дека наградата се применува од страна на училишниот педагог како средство за мотивирање/демотивирање. Само еден од испитаниците одговорил дека не ја применува наградата кога кај некој од учениците постои проблем и тој самиот треба да го реши.

Табела бр.4. Примена на казни од страна на училишниот педагог

За разлика од наградата, во однос на примената на казната постојат поделени мислења кај испитаниците. Испитаниците од ОУ „Раде Кратовче“, ОУ „Ванчо Прке“ и ОУ „Гоце Делчев“ одговориле дека ја применуваат казната во својата работа, додека останатите испитаници од ОУ „Кирил и Методиј“, ОУ „Никола Карев“ и ОУ „Видое Подгорец“ не ја применуваат казната.

Во моделот „позитивна дисциплина“ особено е важна структурата на училиштето. Покрај четирите методи кои ги споменаваме претходно битна е и организацијата на времето и просторот во училницата, како и училишните правила. Наставникот потребно е да постави општи правила за правилно однесување, опремување на училницата така што наставникот ќе може да се движи низ неа без никакви проблеми и ќе може да ги гледа сите ученици.⁴

Од истражувањето кое го спроведовме можеме да согледаме колку учениците од основните училишта кои беа опфатени ги почитуваат правилата на однесување. Наставникот заедно со учениците на почетокот на учебната година формулира правила на однесување кои учениците мора да ги почитуваат. Од партиципативното набљудување можев да видам дека во голем дел од училниците беа поставени хамери на кои се испишани правилата кои се важни, кои мора да се почитуваат им за секако непочитување постои одредена казна.

⁴ Jones, F. (2004) Positive Classroom Discipline, Second Edition in Category: Books.

Табела бр.6. Почитување на правилата на однесување во одделението

стратум	да	не	вкупно	ранг
	f	f		
град	53	3	56	1
село	15	/	15	2
Вкупно:	68	3	71	
%	95,77%	4,23%	100%	

Од табелата б можеме да забележиме дека само мал дел, односно 4,23% од учениците одговориле дека не ги почитуваат правилата.

Фридрих Цонс моделот на „позитивна дисциплина“ го засновал на истражувањата за тоа како се однесуваат наставниците кога учениците се однесуваат лошо.

ЗАКЛУЧОК

Од истражувањето добивме дека најчесто применуван модел во училишта е моделот позитивна дисциплина на Фридрих Цонс. Па од тука можеме да кажеме дека токму поради тоа овој модел претставува движечки мотив во нашиот труд.

Во однос на примената на наградите и казните, можеме да заклучиме дека поголем број од наставниците ги применуваат истите како средство за мотивирање/демотивирање во наставата.

Освен наставниците во истражувањето беше опфатен и училишниот педагог од секое училиште. Во однос на примената на наградата од добиените резултати можеме да заклучиме дека училишните педагози ја применуваат наградата во својата работа, а во однос на казната постојат поделени мислења. Од тука можеме да констатираме дека одреден дел од училишните педагози ја применуваат казната во својата работа.

Според добиените резултати од истражувањето, во однос на почитувањето на правилата во одделението можеме да заклучиме дека учениците ги применуваат правилата кои ги имаат формулирано заедно со наставниците на почетокот на учебната година.

Како позитивна страна на овој модел може да се наведе искуството на наставниците кои го користеле овој модел. Голем број на наставници се задоволни поради примената на невербалната комуникација, со што тие се чувствуваат сигурни и поуспешни.

Додека, пак, како критика на овој модел се наведува тоа што овој модел се покажал како неефикасен за ученици кои покажуваа сериозни дисциплински проблеми. Недостаток на овој модел е и примената на награди за доброто однесување на ученикот.

Користена литература

- [1] Bandur, V. (1981), Učenik u nastavi, Sarajevo: V. Masleša;
- [2] Gašič-Pavišič, S. (1988), Kaznavanje I dete, Beograd: Prosveta;
- [3] Gašič-Pavišič, S. (2005), Модели разредне дисциплине, Београд: Институт за педагошка истраживања;
- [4] Gordon, T., (1998), Teacher Effectiveness Training, New York: Three Rivers Press, Crown Publishing group;
- [5] Jones F. (2004) Positive Classroom Discipline, Second Edition in Category: Books;
- [6] Jones, F. (2000): Tips from Fred Jone's Tools for Teaching, <http://www.education-world.com>
- [7] Nelsen, J. (2001), Pozitivna disciplina, Čačak: Inter Grandex Trade;
- [8] Trnavac, N. (1996), Fragmenti o disciplini učenika, Beograd: Institut za pedagogija i andragogija Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu;